

PALATA RAJSKOG ZADOVOLJSTVA

– Prvi deo –

ADAM VILIJAMS

Prevela
Olivera Marković

■ Laguna ■

Naslov originala

Adam Williams

THE PALACE OF HEAVENLY PLEASURE

Copyright © 2003 by Adam Williams

Translation Copyright © 2009 za srpsko izdanje, LAGUNA

Posvećeno H. H. A., P. D. L. V. i F. R le P. V.

Severoistok Kine 1899. godine

LIKОВИ

1. U Pekingu

a. VLADINI ZVANIČNICI

Carica-udovica Cisi: moć iza prestola, istinski vladar Kine

Li Hungčang: stariji državnik: otac kineske međunarodne diplomatije i modernizacije pod vlašću dinastije Čing, zapao u nemilost nakon poraza Kine od Japana u ratu 1895. godine

Princ Tuen: na čelu frakcije ksenofoba na kineskom dvoru

Princ Ji: dvorski zvaničnik

Li Lijen Jing: Cisin glavni evnuh

b. ZAJEDNICA STRANACA

Ser Klod Makdonald: britanski premijer, načelnik britanskog poslanstva

Ledi Makdonald: njegova žena

Daglas Pričet: navodno tumač pri britanskom poslanstvu; takođe, načelnik obaveštajne službe

Mesje Pišon: francuski ministar, načelnik francuskog poslanstva

Madam Pišon: njegova žena

Dr Dž. E. Morison: dopisnik *Tajmsa*, putnik namernik, avanturista

Herbert Skvajers: prvi sekretar američkog poslanstva
 Grofica Esterhazi: evropska aristokratkinja i avanturistkinja,
 u poseti Pekingu
 B. L. Simpson: službenik kineske Carinske službe, podređeni
 ser Robertu Hartu
 Gospodin i gospođa Dason: predstavnici farmaceutske kom-
 panije *Babit i Brener*
 Pukovnik Taro Hidejoši: vojni ataše pri japanskom poslanstvu

2. U Šišanu

a. VLADINI ZVANIČNICI

Mandarin, Lju Daguang, „Tao-taj“ ili glavni mirovni sudija u
 Šišanu
 Đin Džiden (zvani Đin-lao – Uvaženi Đin), mandarinov komor-
 nik i kućepazitelj
 Major Lin Fubo: načelnik mandarinske narodne vojske

b. ZAJEDNICA MISIONARA

Dr Edvard Erton: lekar Škotskog misionarskog društva s prak-
 som u Šišanu
 Neli Erton: njegova žena
 Džordž i Dženi Erton: njihova mala deca
 Otac Adolf: nedavno preminuli nastojnik katoličke misije u
 Šišanu
 Sestre Elena i Katarina: italijanske časne sestre, sada zaposlene
 u Ertonovoj misiji
 Džang Erhao: majordom doktora Ertona
 Ah Li i Ah Suen: sluge Kantonci doktora Ertona
 Velečasni Septim Milvord: američki kongregacionista i misio-
 nar koji živi u Šišanu
 Letiša Milvord: njegova žena
 Hiram, Mildred, Ajzaja, Mirijam, Tomas, Marta, Leti i Hana
 Milvord: njegova deca

c. ZAJEDNICA TRGOVACA

Frenk Delamer: „trgovac sapunom“, predstavnik kompanije
Babit i Brener u Šišanu
 Tang Desin, Đin Šanguej, Lu Đinkaj: trgovci u Šišanu
 Gospodin Ding: bojadžija tkanina iz Čícihara, jedan od Dela-
 merovih mušterija
 Herman Fišer: načelnik projekta za izgradnju železnice u
 Šišanu
 Džang Dongren („Žutać“): *compradore* koji je prihvatio zapad-
 njačke običaje, zaposlen na železnici i Fišerov tumač
 Džang Haobin: predradnik kineskih radnika na železnici
 Ma Aji: kućna pomoćnica Frenka Delamera
 Lao Džao: gonič mazgi zaposlen u železničkoj kompaniji

d. PALATA RAJSKOG ZADOVOLJSTVA

Majka Lju: vlasnica Palate rajskog zadovoljstva – ozloglašenog
 bordela
 Žen Žen: njen sin
 Fan Jimei: kurtizana u Palati rajskog zadovoljstva, ljubavnica
 majora Lina
 Šen Ping, Su Liping, Čen Mejna: kurtizane
 Majmun: jedan od Žen Ženovih ozloglašanih prijatelja

e. U CRNIM BRDIMA

Vang Tijeren (Čelični Čovek Vang), mutan tip, vođa bandita
 u Crnim brdima

f. U BAŠUU, SELU U DALJOJ OKOLINI ŠIŠANA

Sveštenik Džon Vang: na čelu hrišćanske zajednice
 Majka Vang: njegova žena
 Meri i Marta: njegove kćerke
 Poglavica Jang: poglavica sela
 Miler Džang, lao Ji: hrišćanski stanovnici sela

Majka Jang, sjao Hudi, lao Daj, Vang Haotjen, Dženg Fuđija,
nehrišćanski stanovnici sela
Seoski *bonze*: mesni budistički sveštenik

3. Novopridošli u Šišanu

Henri Meners: nekada oficir u britanskoj vojsci, a sada zaposlen
u kineskoj železnici
Helen Franses Delamer: kćerka Frenka Delamera, tek pristigla
iz samostanske škole
Tom Kabot: novi pomoćnik Frenka Delamera
Veličasni Berton Filding: predstavnik američkog Odbora kome-
sara za misije u Kini
Frederik Bauers: inženjer, mašinovođa
Bokserski sveštenik

4. Ostali učesnici

Orkon Batar: mongolski pastir
Sarantuja: njegova žena
Poručnik Panjin, pukovnik Tubajčev: ruski oficiri
Veličasni Ričard Braun: lekar misionar
Artur Tops: službenik u kompaniji *Babit i Brener*
Džejms Erton: brat Edvarda Ertona, knjižar u Glazgovu
Gilespjevi: lekari misionari u Tijendinu, prijatelji Ertonovih
Admiral Simor, general Čejfi, general Fon Volderze: vođe Zdu-
ženog ekspedicijskog korpusa u Peking
Edmund i Meri Erton: deca Edvarda Ertona u školi u Škotskoj

BRITANSKO POSLANSTVO, Peking, jul 1899. godine

Knjige koje se bave geografijom reći će vam da su letnje
peščane oluje, iako retke, obično vrlo burne.
Takvo je bilo to leto.

Jaki sibirski vetrovi, usisani u uzavreo kovitlac već nezaštiće-
ne severnokineske ravnice pogođene trogodišnjom sušom, bez
napora su podigli pesak pustinje Gobi i prašinu sa lesnih nasipa
Žute reke i zasuli ispucale oranice ispod oblaka boje jantara.

Oluja je napredovala poput horde varvara; ili nekog od
onih narodnih pokreta što su, s vremena na vreme u istoriji
carstva, izbijali iz maglovitih početaka i savlađivali demorali-
sane vojske koje bi se uzaludno isprečile na njihovom putu.
Poput ustanka Žutih turbana*, Tajpinškog ustanka**, revolucije

* Ustanak Žutih turbana/marama je narodni pokret iz 184. godine protiv
cara Lingdija iz dinastije Han, nazvan tako zbog boje marama koje su usta-
nici nosili. Uzrok pobune bilo je masovno gladovanje usled agrarnih refor-
mi i dodatno nametnutih taksi za izgradnju utvrđenja duž Puta svile. Bila
je to i pobuna protiv dvorskih evnuha, koji su imali veliki uticaj na cara i
koristili se time za lično bogaćenje. (Prim. prev.)

** Tajpinški ustanak (*tajping* – „veliki mir“) bio je pobuna velikih razme-
ra u periodu od 1850. do 1864. koju je predvodio hrišćanski preobraćenik
Hong. Ustoličio je kraljevinu, s prestonicom u Nandžingu, koja je obuhva-
tala velik deo južne Kine. Nakon stalnih napada na njegove granice ustanak
je ugušen uz pomoć britanskih i francuskih snaga. Posle dva svetska rata
predstavlja najkrvaviji sukob u istoriji čovečanstva, u kome je od posledica
rata i gladi umrlo između 20 i 30 miliona ljudi. (Prim. prev.)

Belog lotosa* i svake pobune u kojoj bi vođe odmetnika težile i ponekad se dokopale Prestola zmaja, pobune koja je dobijala na važnosti sa svakim uspehom, narastala po veličini i žestini sve dok njena vojska dovoljno ne ojača da bi u jurišu osvajala zidine i visoke stražarske kule carske prestonice, provaljivala u uske gradske ulice i čak se probijala do dvorišta Zabranjenog grada, u kome je klonuli car još držao mandat neba u nemoćnim rukama. Tako je i ova peščana oluja, jedne letnje noći poslednje godine starog veka, preplavila ulice Pekinga. Bezbroj olujnih osvajača haralo je opsednutim gradom. Kovitlaci peščane prašine ostavljali su trag pustoši dok su zavijali kroz *hutonge*, otkidali simbole sa ukrašenih radnji, odvaljivali kapije sa dvorišta kuća i zarivali se u kožu onim malobrojnim prolaznicima koji su imali smelosti da izađu napolje i prkose letećim peščanim strelicama.

Bio je to dan bez sumraka u kome je ubledelo sunce bilo pomračeno još u zenitu. Neprirodan mrak podneva neprimetno se stapao sa još mračnijom noći bez zvezda. Stanovnici Pekinga ustuknuli su u svoje neprovetrene domove, zgureni pred naletima huke i ječanja vetra koji je pustošio napolju; bila je to noć u kojoj je zlo gnevno hodalo ulicama.

U sedištu poslanstva te večeri nije bilo zabave. Kristalni lusteri nisu bleštali u plesnim dvoranama. Kočije i fijakeri ostali su zaključani u štalama zajedno s konjima. Prozori su bili zakovani daskama. Nesrećni marinci na stražarskoj dužnosti uvijali su lica u šalove i štitili se najbolje što su umeli. Ministri i njihove dame odlučili su da ranije pođu na počinak.

U letnje večeri britansko poslanstvo obično je izgledalo poput vilinske zemlje sa svetiljkama u dvorištu. Ledi Makdo-

* Revolucija Belog lotosa – ova sekta stara preko pet vekova uzima maha u prvoj polovini 19. veka i pod novim nazivom Nebeski red organizuje ustanak u Peking u 1813, nezadovoljna strogom politikom odricanja koju sprovođa car Ćiaćing. Uzroci su bili nedostatak zemljišta, povećanje poreskih obaveza, obezvređivanje novca, itd. (Prim. prev.)

nald, gospodarica palate koja je nekada pripadala mandžurijskom plemstvu, rado se razmahivala svojim smislom za kinesku dekoraciju. Pretvarala se da ne čuje komentare nekolicine pravih poznavalaca Orijeanta koji su prigovarali da je njeno mikadovsko ukrašavanje kineskog zdanja suviše („da crta zmiji noge“, kako bi to rekli Kinezi).* Kao najuglednija domaćica u Peking u, znala je tačno šta prija predstavnicima vlasti koji dolaze na njene zabave: neuporedivo je važnije predstaviti Kinu kakva bi trebalo da bude negoli bednu stvarnost koja bazdi iz odvodnih cevi i kanala izvan zidova njene kuće. Dakle, ako Gilbert i Salivan mogu da poboljšaju tri milenijuma staru civilizaciju, ona će ih bezrezervno podržati.

Večeras su svi drečavi ukrasi bili sklonjeni. Kineski paviljoni i ornamentalni slavoluci, sa stubovima i krovovima povijenih ivica, bili su jednako nezaštićeni pred peščanom olujom kao i sve drugo u gradu. Siloviti naleti vetra brisali su verandama i klopurali daskama prikovanim preko uvoznih staklenih prozora. Stabla ginka tresla su svoje grane kao poludeli duhovi, a lepezasti listovi povijali su se pod udarima peska. Stare zgrade propadale su pred naletima; bile su tek tamnosivi obrisi na još tamnijem nebu. Kao da su se sunovratile u prvobitno oronulo i zapušteno stanje iz doba pre nego što su ih Englezi renovirali. U mrkloj noći, siluete krovova u stilu pagoda podsećale su na ona napuštena svetišta iz kineske književnosti, koja tako često pohode duhovi i demoni. Vrt ledi Makdonald pretvorio se u pustopoljinu nasumične stihije po kojoj su možda lutale neupokojene prikaze prethodnih vlasnika, kao i stvorenja iz kineskih predanja – vile-lisice, bogovi-zmije, gladni duhovi – i druga stvorenja sujeverja koja je bolje ne spominjati, a koja se po običaju javljaju u noćima poput ove.

* Mikado je arhaični naziv za japanskog cara. Istovremeno je i naziv opere V. S. Gilberta i ser Artura Salivana, prvi put izvedene u Londonu 1884. godine, koja je satira na otmene društvene krugove u Japanu. (Prim. prev.)

Mada ser Klod i ledi Makdonald nisu to ni primetili niti su za to marili. Spavali su čvrstim snom u svojim krevetima s mrežom protiv komaraca, u Glavnoj rezidenciji, nekadašnjoj Dvorani predaka.

Samo je jedan predstavnik vlasti bio budan i svestan opasnosti te noći. Jedva vidljiva svetlost probijala se kroz prozor na drugom spratu znatno manje veličanstvene zgrade na rubu imanja, nekadašnjeg spremišta u kome su u prošlosti vojvode čuvale svoje bogatstvo. Soba je pripadala mladom Englezu, tumaču, koji je nedavno službeno dodeljen poslanstvu. Obučan samo u košulju, bio je nagnut nad stočićem na kome je treperila uljana lampa. Svetlost je otkrivala gole drvene zidove, bolnički krevet i police prepune knjiga od kojih je većina bila na kineskom. Pisao je depešu, van ureda poslanstva, van radnog vremena, usred olujne noći – teško da bi se to moglo ticati zvaničnih aktivnosti poslanstva; u svakom slučaju, njegovo tajanstveno ponašanje je ukazivalo na to da su posredi neke tajne. Znojio se, mršavog lica bledeg od umora, a zakravljene oči razrogačile bi mu se na svaki šum. Povremeno je zastajao, spuštao olovku, odlazio do vrata i virio u mračan hodnik ispred svoje sobe, zatim se vraćao rukopisu i s vremena na vreme umakao pero u bočicu mastila. Pisao je u žurbi ali urednim rukopisom.

Vaša milost je upoznata sa aktivnostima Nemaca u Šandongu. Obavešteni smo da su već uspostavili kolonijalnu vladu na teritoriji koju su osvojili prošle godine u Džao-čuu. Još je prisutna zabrinutost koja se tiče bahatog ponašanja njihovih misionara, čiju „odbranu” hrišćanske zajednice nemačke trupe često ne podržavaju; odštete koje nameću za navodne napade na hrišćansku imovinu nečuvane su. Takvo ponašanje predstavlja potencijalnu opasnost u provinciji čija istorija obiluje pobunama i razbojništvom, a dom je brojnim sektama borilačkih veština

i tajnim društvima koja žive cvetaju u siromašnim područjima kao što je ovo.

Začuo se tresak sa donjeg sprata. Zastao je i zapiljio se u vrata. Tresak se ponovio. „Prozorski kapci. Vetar. Nema ničeg drugog“, promrmljao je sebi u bradu i nastavio da piše.

Još više zabrinjavaju aktivnosti Rusa na severoistoku. Veći deo Mandžurije već je pod ruskim protektoratom iako ne po imenu. Njihove namere bile su jasne još 1896. godine, kada su pritisli bivšeg ministra spoljnih poslova Li Hungčanga da potpiše tzv. odbrambeni savez kojim su Rusi stekli pravo da transsibirsku železnicu prošire na istok preko oblasti Heilungkjang. Nakon prošlogodišnjeg osvajanja poluostrva Ljaodung usledili su zahtevi za koncesiju za izgradnju železničke pruge na potezu sever–jug, od Harbina do Port Artura. Koncesiju su dobili uprkos našim protestima. Istina je da je nakon Li Hungčangovog pada u nemilost i državnog udara konzervativaca koji je usledio prošlog leta reakcionarna vlada pokazala manje sklonosti da udovolji stranim zahtevima, ali to ne menja činjenicu da izgradnja ruske železnice napreduje velikom brzinom. Na severu Mandžurije već je trasiran deo mreže, i kad jednom ceo sistem bude povezan s morem, biće teško odupreti se ruskom ekonomskom (i de facto vojnom) nadi-ranju. Time izgledi za aneksiju postaju realna briga.

Sve donedavno naše jedino rešenje bilo je organizovanje novčane pomoći kineskoj železničkoj pruži Peking–Mukden. Izgradnja glavne trase do Mukdena približava se kraju. Predlog za izgradnju severnog ogranka od Đindžoua do Šišana i čak do reke Ljao odbor je već pozdravio s naklonošću. Za to postoje opravdani komercijalni razlozi: olakšaće prevoz soje iz zapadnih delova provincije do luka na jugu. Postoje i prećutni strateški razlozi: ukoliko

bi to bio početak trase koja ide paralelno s ruskom željeznicom, u izvesnoj meri bi mogla neutralisati njihovu vojnu prednost. Brinuli smo da bi počasni predsednik ove kompanije, koji je sasvim slučajno isti onaj Li Hungčang koji je Rusima odobrio koncesije, mogao da se usprotivi ovom planu, međutim, da ironija bude veća, on podržava našu ideju. Možda je uvideo svoju grešku. Ipak, sama izgradnja željeznice ne predstavlja rešenje našeg problema. Do sada je napredak bio spor uprkos svim naporima britanskih i nemačkih inženjera zaduženih za izgradnju. Vreme je da se...

Teška kap znoja pala mu je sa čela na tekst, praveći paukovu mrežu od vlažnog mastila. Pažljivo je položio upijači papir preko stranice, zavalio se u stolicu i zatvorio oči. Bio je umoran, strašno umoran... možda bi samo minut sna... Trgao se budan i skočio na noge. Rukom je posegnuo ka polici, dohvatio napola ispražnjenu flašu konjaka i prineo je usnama. Čuo se tup udarac. Činilo se da dopire sa odmorišta. Ukočio se. Zatim prišao vratima. Ovaj put je stajao pred njima punih pet minuta pre nego što se vratio svojoj depeši.

Vreme je da se razmotre alternativne strategije. Svestan sam koliko je Vaša milost nerada da nastavi sa slanjem novca i sredstava području koje ne spada neposredno u sferu engleskog interesovanja. Tražili ste od mene da ispitam namere Japanaca, te Vas sa zadovoljstvom izveštavam da se njihove sumnje u vezi sa aktivnostima Rusa produbljuju. U okviru carske vojske postoji „isturena“ grupa koja se već sada zalaže za preduzimanje agresivnih koraka ka suprotstavljanju Rusima u Mandžuriji. Naš agent u Carskoj vrhovnoj komandi u Hokaidu – Vaša milost zna na koga mislim – izveštava da lažni napadi na Port Artur spadaju u redovne terenske vežbe kopnene vojske i

mornarice. Kaže mi da oficiri u kantini sasvim otvoreno nazdravljaju onom danu kad će se Izlazeće sunce vijoriti iznad luke Dajdžen. Mnogo je onih koji veruju da će za nekoliko godina izbiti rat između dve sile i da će pobednik anektirati celokupnu teritoriju Mandžurije. U tom slučaju, u našem je interesu da taj pobednik bude Japan, a ne Rusija.

Trgao se od grebanja na vratima praćenog zvukom koji nije prepoznao; jauk koji je nadglasao huku oluje napolju i klopanje slomljenih kapaka na donjem spratu. Bio je to piskav ljudski zvuk koji je mogao biti jecaj ili uzvik u ekstazi. Mladić je mahnitno poskočio, obarajući stolicu, i zgrabio palicu za kriket, u nedostatku nečeg boljeg. Njome je zavitlao iznad glave – u napadačkom stavu – i otvorio vrata. „Ima li koga?“, doviknuo je. Glas mu je ličio na cicanje. „Ima li koga?“, ponovio je muževnijim tonom. Na obe strane protezali su se mračni, pusti hodnici. Plamičak sveće podrhtavao je po lakiranom drvetu. „Izađi, ako si tu“, viknuo je. „Ne bojim se.“ Viknuo je opet, ali ovaj put na kineskom. „*Ni ši šej? Ni ši šej? Čulajba! Vo bu pa.*“ Odgovora nije bilo, samo zveckanje kapaka s donjeg sprata. „Ne bojim se“, tiho je ponovio. „Ne bojim se.“ Bezbrizno se zakikotao: „Navalite, onda“, viknuo je opet. „Izađite, vi tajanstvene, crne, ponoćne veštice. Da li stvarno mislite da se jedan Englez boji vila-lisica?“ Spustio je palicu niz bok, a drugom rukom protrljao čelo. „Ti si lud“, prošaputao je. „Lud. Sasvim, sasvim lud. Bože, šta bih dao za malo sna...“ Tiho je zatvorio vrata i vratio se stolu, ali se opet prihvatio olovke tek nakon malo vremena i još jedne čašice konjaka.

Još postoji velika teritorija između severne Mandžurije i Harbina na kojoj preovladava kineska vlast, iako nešto oslabljena. Upoznati smo s time da Rusi svim mogućim sredstvima nastoje da steknu uticaj kod mesnih zvaničnika

i vojnih zapovednika, ponekad čak i kod moćnih razbojnika. Sumnjamo da oružje iz istočnosibirskog skladišta kod Bajkalskog jezera stiže u ruke predstavnika lokalnih vlasti (za gotov novac). U interesu je Japana da preuzme kontrolu nad ovom „trgovinom uticajem“. Verujem da smo u poziciji da im pružimo diskretnu pomoć.

Istraživao sam gde bi bilo najbolje usredsrediti naše napore i ja dajem prednost Šišanu. Kada Vaša milost bude pogledala mapu, primetiće da Šišan predstavlja stratešku poziciju u pograničnoj oblasti između ruskih i kineskih centara za rukovođenje izgradnjom železnice. Smešten u kotlini omeđenoj brdima, jedno je od malobrojnih lako odbranjivih područja u inače ravnoj oblasti. Rekli su mi da dobro naoružane snage u Crnim brdima mogu da odbiju napad čitave vojske, što je verovatno razlog zbog kojeg je Šišan tokom istorije bio garnizonski grad i bezbedno svratište za karavane.

Kratko je opisao Šišan, njegovo stanovništvo i privredu. Dodao je i mandarinovu biografiju (onoliko koliko je znao). Opisao je i strance koji borave u gradu: železničke inženjere u logoru, trgovca lekovima iz kompanije *Babit i Brener* i ekscentričnog misionarskog lekara dr Ertona, u koga je polagao velike nade. Da li je u pravu što se toliko uzda u njega? Prisećao se neobične večere koju je konzulat priredio u Ertonovu čast na jednom od njegovih putovanja u Peking. Za ser Kloda je bila stvar principa da ne večerava s misionarima te je neprijatnu obavezu prebacio na drugoga, a on lično je bio pozvan da popuni broj. Iznenadilo ga je koliko mu se taj čovek dopao. Njegova uravnoteženost i opor smisao za humor. Kao i neobična opsesija jeftinim avanturističkim romanima i kaubojskim pričama. Nemisionarski misionar. Da li bi trebalo da ga preporučim? Pa, zasada nema nikog drugog. Odlučio se da rizikuje: „Ertonovo prijateljstvo s mandarinom, sa kojim se redovno

sastaje da raspravlja o filozofiji i politici, moglo bi biti uvod koji nam treba.“

I onda je završio, ili skoro da jeste. Jedva je držao oči otvorene. Barem se buka napolju pomalo stižala, a iz hodnika više nisu dopirali nepoznati zvukovi. Šta je to sebi, pobogu, uvrteo u glavu? Vile-lisice! Upozoravali su ga na opasnosti još pre nego što je napustio London. „Uprkos njihovoj prividnoj kultivisanosti“, govorili su mu tada, „to je najprimitivnija od svih sorti ljudi sa kojima imperija ima posla. Iza njihovih lepих ceremonija ispijanja čaja krije se mnoštvo uvrnutih i u velikoj meri gadnih verovanja. Tvoj zadatak je da proučiš njihove kultove i tajna društva, dok obavljaš svoj deo posla vezan za politiku, jer smatramo da predstavljaju opasnost, ali nikako ne smeš da prihvatiš običaje domaćeg stanovništva, jesi li razumeo?“ Glasno su se smejali uz vino, a on se ljubazno osmehivao, misleći kako zna bolje od svojih nadređenih jer ima doktorat iz orijentalnih jezika.

Nadam se da će se Vaša milost složiti s mojim predlogom. Sve više sam ubeđen da bi mandarin iz Šišana mogao postati vodeća ličnost u ovom području i naše oruđe za odbranu od ruskog uticaja. Preporučuju ga brojni kvaliteti: istaknuta vojna prošlost, ugled jakog, nezavisnog upravitelja; nemilosrdan je, okrutan i veoma korumpiran. I ambiciozan. Nedavno je načinio nekoliko pokušaja da svoju vojsku obučim modernom načinu ratovanja. Uz odobrenje Vaše milosti i uz pomoć Japanske carske vojske i njihovih topova, verujem da bismo lako označili njegovu poziciju. U tom slučaju lako bi se moglo desiti da u njegovoj preuzvišenosti mandarinu Lju Daguangu, imamo sve neophodne kvalitete za stvaranje našeg sopstvenog gospodara rata...

Glava mu je klonula u ruke i ubrzo je zaspao. Pre nego što je utonuo u san, kroz glavu mu je proletela slika: haljina koja

vijori, mekana kosa i lepe smeđe oči, crvene usnice koje se otvaraju, oštri mali zubi, sporo uvijanje repa, a zatim kandže, očnjaci...

Prvi zraci sunca već su bojili drvene zidove u crveno. Peščana oluja prestala je s buđenjem dana. Vrtovi ledi Makdonald povratili su mir. Noćna stvorenja – ukoliko su ikada postojala – vratila su se u zemlju mašte odakle su bila prizvana. Tumač se promeškoltio u snu i dugačko pismo – na neki način jednako fantastično, prizivanje spleta i zavera iz onog drugog zamišljenog sveta Velikih igara i politike sile – list po list, skliznulo je na pod.

PRVI DEO

PRVO POGLAVLJE

*Razbojnici su se prikrali u noći i ukrali našu mazgu.
Kako ćemo prevoziti useve u doba žetve?*

Dr Erton je mandarinu opisivao podvige bande Rupa u zidu. „Odmetnik možda jeste, ali gosp. Buč Kasidi nije neobrazovan čovek“, govorio je doktor čeprkajući po prsluku u potrazi za šibicom i lulom od ružinog drveta. Mandarin se naslanjao na kang* (već je popušio dve lule opijuma i bio prijatno sit nakon laganog ručka i sata provedenog s trećom, njegovom omiljenom konkubinom), i spokojno je i netremice posmatrao stranca u salonskom kaputu na stolici do njega. Uz šuštanje svile i zveckanje nakita, sluškinja se nagnula preko njegovog ramena i pažljivo sipala čaj u porcelanske šolje. Jednim uvežbanim pokretom zamenila je lončić u grejaču od pletenog pruća i uz naklon krenula da se povlači iz sobe.

„Hvala, draga“, reče doktor Erton klimajući glavom u pravcu njene graciozne figure. Kolutovi dima lebdeli su mu oko glave. „Možda će vas iznenaditi saznanje da Buč Kasidi potiče iz dobre engleske porodice“, nastavi on. „Njegov otac, mada mormonske vere, rođen je u Akrintonu, u Lankaširu. Mladi Buč možda nije

* Kang (kin.) – šuplja platforma od cigala koja je zapravo deo strukture cele kuće i zauzima čitavu jednu stranu zajedničkih prostorija. Tokom hladnih zimskih dana predstavlja središte svih kućnih dešavanja, jer je i grejno telo i mesto na kome se sedi. (Prim. prev.)

imao sreće da pohađa dobre škole na istočnoj obali, ali je jasno da je stekao izvesno obrazovanje. Osmišljavanje i izvođenje tako uspešnih pljački vozova zahteva urođenu britkost uma.“

Njegove poslednje reči zaglušila je prepirka koja je odjeknula ispred mandarinove radne sobe; hor ljutih glasova probijao se kroz suncem osvetljena prozorska stakla. To se kuvar i sluškinja opet svađaju, pomisli doktor. Bio je zapanjen što sluge domaćinstva jednog sudije osećaju slobodu da se tako bučno raspravljaju pred svojim gospodarem; ne bi mogao ni da zamisli tako neprimereno ponašanje u kući jednog engleskog sudije. Mandarin nije pokazivao nikakvu ogorčenost, već je strpljivo sačekao da se buka stiša.

„Znači, nije lako opljačkati voz?“, promrmljao je.

„O, ne“, odvratio je doktor. „Zahteva mnogo planiranja unapred, poznavanje redova vožnje, špijune na stanicama, ubedljivu prepreku na putu, dinamit, vešto baratanje lasom i odličan plan bekstva. I izvesnu količinu discipline među banditima. To su neukrotivi grubijani, ti kauboiji.“

„Moram obučiti moje vojnike da se čuvaju takvih pljački nakon završetka izgradnje železnice“, reče mandarin.

Doktor Erton se zakikotao. Sama pomisao da Kinezi s kikama nose maske i sombrera, mašu revolverima i galopom jure vozove u pokretu godila je njegovom poimanju smešnog. „Mislim da nikada nećete imati problema te vrste, da-ren.“ Upotrebljavao je titulu koja je bukvalno značila „veliki“. Iako su se sada sprijateljili, doktor je vodio računa da uvek koristi ispravnu formu obraćanja lokalnim predstavnicima vlasti. Zauzvrat je očekivao da ga oslovljavaju sa jišeng, što znači lekar, ili dajfu, što znači doktor. Znao je da ga manje laskavom titulom opisuju u gradu, ali mu se još niko nije u lice obratio sa „či-laošu“, što znači „žderač pacova“. Međutim, on se ponosio svojim nadimkom koji je dobio četiri godine ranije, tokom kuge koja ga je i dovela u Šišan. Ubrzo po svom dolasku razaslao je vikače da objavljuju po ulicama da će za svakog donetog pacova, živog ili mrtvog,

platiti kraljevski iznos od deset keša*. Time je stekao reputaciju ekscentrika i ubedio one koji to nisu znali da su stranci čaknuti; ali je lov na glodare koji je iz toga proistekao desetkovao broj *rattus rattusa* – prenosioca bolesti – i bitno pomogao u isko-renjivanju kuge. Mandarinova zahvalnica i glasine o dobijanju medalje za čudesno vidanje, koju mu je dodelio Veliki car Čing, donekle su mu povratile ugled, ali se nadimak zadržao, pa ga i dan-danas seljaci često presreću s korpama punim mrtvih miševa, u nadi da će se dopasti njegovom istančanom ukusu.

Mandarin se nagnuo i pažljivo otpio gutljaj čaja. Sasvim opušten u ambijentu svoje radne sobe, sedeo je neformalno odeven, sive kike obavijene oko vrata i nogavica komotnog belog kimona podavijenih do kolena. Plava službena odora i kapa s dugmetom od žada uredno su visile na drvenoj vešalici na susednom zidu. Police za knjige iznad kanga protezale su se do rezbarene i oslikane tavanice, svaka prekrivena zavesom od žute svile iza koje su se tiskali primerci kineskih klasičnih dela (na papiru od drveta), kao i mnogo popularnija štiva i izbor svitaka. Doktor Erton je znao da obuhvataju i cenjenu zbirku pornografskih reprodukcija. Mandarin mu je jednom prilikom pokazao neublažene slike i gromoglasno se smejao doktorovoj postidičenosti.

Plavo-beli tepih iz Tijendina pokrivao je kameni pod ispod kanga, napola obasjan sunčevom svetlošću koja se nesigurno probijala u sobu. U polutami dubljeg dela sobe nalazili su se stolovi i stolice u jednostavnom stilu Minga, radni sto neuredno zatrpan papirima, s tradicionalnom kamenom mastionicom i četkicama u porcelanskim čupovima. U senci zadnjeg zida visilo je nekoliko kaligrafskih svitaka – darovi učitelja, slikara i drugih predstavnika vlasti. Veliki sat s klatnom u drvenom ormariću bučno je kucao u uglu. Retki zraci sunca, koji su se probijali pored vrata i kroz prozore sobe, obasjavali su spirale

* Keš je najviše korišćeni kineski kovani novčić od bakra ili bronze, s četvrtastom rupom u sredini. (Prim. prev.)

plavičastog dima, koje su se s doktorove lule uvijale poput zmaja i krivudale dalje kroz trunčice prašine u vazduhu, čiji je tanak sloj prekrivao svaku površinu. Miris duvana mešao se s neprepoznatljivim mirisom tamjana i starog parfema, plesni i prašine. Bila je to mala prostorija koja je doktora podsećala na kabinu jedrenjaka, ali je uživao u njenoj atmosferi ušuškano- sti i duvanskog dima. To što ga je mandarin pozivao na čaj u privatni deo kuće bio je znak bliskosti koja se razvila između dvojice muškaraca.

Mandarin je bio nizak muškarac sklon gojaznosti, ali su mu široko lice i mišićava građa davali izgled koji se kosio s njegovom stvarnom veličinom. „Ima ramena ragbiste“, objašnjavao je doktor jednom prilikom svojoj ženi, „i zidarske ruke. Možeš da ga zamisliš namrštenog lica, u službenoj odori u *jamenu*, i njegovog dželata s velikim nožem iza leđa, dok bedni prestupnici u *kanguama* gutaju prašinu ispred njih, pitajući se da li će dobiti sto udaraca bičem ili ostati bez glave. O, pravi je Tatarin, draga moja, pravi pravcati, hladnog, beživotnog oka i uzavrele krvi. Najstrašniji nitkov koga čovek može sresti, a ipak je vrlo prijatan prema meni.“

„Ali, Edvarde, zar nisi rekao da je on starac?“, nervozno je pitala Neli.

„Da, jeste. Mogao bi imati šezdeset ili osamdeset godina, ali je izvanredno očuvan, zdrav kao dren, uprkos obešenom stomaku i podbratku. Snažan čovek u svakom pogledu. Još jaše kad ide u lov, i vežba lukom i strelom. Jednom prilikom sam stigao ranije i zatekao ga u dvorištu kako vežba s mačem. Mač je bio velik poput satare, a on je njime vitlao oko glave kao percetom, s pokretima nogu i tela poput akrobate na usporenim snimku. Pretpostavljam da je u pitanju taj-či – vidala si izjutra ljude pored reke kako vežbaju, ali nikada nisam video da neko tako vešto barata tim čudovišnim komadom čelika. Kasnije mi ga je pokazao. Jedva sam ga podigao sa zemlje. Rekao mi je da je mač pripadao tajpinškom generalu koga je ubio još kao dečak; ima

prelepu dršku optočenu žadom i sečivo oštro kao žilet. Pitam se koliko li je glava taj mač skinuo u svoje vreme.“

„Moraš da budeš obazriv“, reče njegova žena. „Znam da je tebi zabavno da svojim pričama plašiš mene i decu. To je tvoj smisao za humor i ne pretvaram se da ga razumem. Ali on mi zvuči kao strašan čovek, Edvarde, i nikako nije dobro za tebe da...“

„On mi je prijatelj, Neli“, odgovorio joj je doktor.

Iskreno je verovao u to. Obojica su zaljubljenici u filozofiju, širokih shvatanja i kulture. Uz to, činilo se da mandarin poseduje neiscrpno zanimanje za sve što ima veze sa svetom van Kine, a on se našao u poziciji da ga informiše o Engleskoj, o imperiji i Evropi, ravnoteži sila, razvoju nauke i tehnike, čak i o naoružanju. Svakako da ti razgovori idu u prilog boljem razumevanju i saradnji, dobri su za Kinu, za Veliku Britaniju, dobri za sve. Da ne pominjemo uspešan rad bolnice. I železnice. Sada kad je imenovan za zvaničnog lekara železnice, ima dužnost da pribavlja podršku lokalnih predstavnika vlasti, koji bi mogli mnogo da pripomognu, ali i da naruše napredak tog vrednog projekta.

Doktor Erton uzdahnu. Bio je svestan da je dopustio da mu misli odlutaju, što mu se često dešavalo tokom dugih zamišljenih mandarinovih stanki u razgovoru. O čemu su razgovarali? O železnici, naravno, i pričao je mandarinu o bandi Rupa u zidu koja je bila tema jednog od zapadnjačkih jeftinih pustolovnih romana na koje se pretplatio, i koji su mu u mesečnim paketima stizali iz sedišta misije u Edinburgu zajedno s medicinskim zalihama, žurnalima, engleskim novinama, časopisom *Blekvud* i člancima o domaćinstvu za njegovu ženu. Bio je zadovoljan mandarinovim interesovanjem za veliku kontinentalnu železnicu koja se u Americi privodi kraju. To mu je dalo uvod u temu o razbojnicima, koja mu je trenutno bila glavna preokupacija. Osećao je da ga mandarin zamišljeno proučava ispod spuštenih kapaka.

„Iznenaden sam kako učen čovek kao što ste vi, dragi moj doktore, može s divljenjem govoriti o jednom razbojniku i nazivati ga obrazovanim. Put učenja je put vrline. U pljačkanju vozova ne vidim nikakvu vrlinu, koliko god spretnosti ono zahtevalo. Ne mogu da imam visoko mišljenje o zemlji koja svojim kriminalcima pripisuje zasluge, sve i ako je, kao što rekoste, Amerika vrlo mlada država.“

„Ali sigurno i vi u Kini imate legende o slavnim razbojnicima i odmetnicima? O kraljevima pirata? Pa još koliko prošle nedelje sam na pijaci gledao putujuće društvo glumaca kako izvodi scene iz vašeg klasičnog dela *Na obali vode*. Sjajni kostimi i zapanjujuće akrobatske veštine, ali je priča robinhudovska. Progonjeni heroji koji običan narod štite od nepravde i tiranije. Zar to nije građa za uzbudljiv roman?“

„Piratima i razbojnicima odrubljujem glave“, reče mandarin, „a što se tiče zaštite običnog naroda – to činim ja.“

„Naravno, naravno, ne pričam o trajnom uspehu lopova i zločinaca“, reče doktor. „Ali običan čovek voli da unese malo uzbuđenja u svoj život i vrlo često mu to omogućuju upravo junačni odmetnici od zakona. Pretpostavljam da niste imali priliku da pročitate neki roman ser Voltera Skota?“

Mandarin odmahnu glavom.

„Kako bih vam rado preveo roman *Rob Roj!*“

„Bilo bi to egzotično iskustvo, dragi dajfu – ali ukoliko imalo slični romanu *Na obali vode*, bio bih vrlo uzdržan u davanju dopuštenja da se prevede. U pravu ste kad kažete da običan čovek pronalazi uzbuđenje u podvizima junakâ – što je bezazleno ukoliko nude samo priče za decu i živopisne scene iz opera – ali je dužnost upravitelja da divljenje običnog čoveka usmerava ka vrednijim ciljevima. Nikada se niko ne sme ohrabrivati da podržava kršitelja zakona. Siguran sam da su čak i mandaringi u Americi zabrinuti zbog preterane hvale koja se odaje tom kauboju koji, kako kažete, pljačka vozove.“

„Zasigurno je uznemirio gospodina Harisona i odbor železničke kompanije *Junion Pacifik*“, odgovori Erton. „Ali, kao što rekoste, to je divlja, nova država. Nadam se da po završetku proširenja pruge Peking–Mukden u tim krajevima neće biti sličnih problema i da nećemo imati čega da se bojimo od ljudi kao što su Čelični Čovek Vang i njegova banda razbojnika.“

Kao što vetar podiže talas na mirnoj površini vode, tako je trzaj nezadovoljstva poremetio mandarinove smirene crte lica.

„Pitam se, dragi doktore, otkud vaša opčinjenost takozvanim Čeličnim Čovekom Vangom. U više navrata sam vam kazao da je takav čovek – ukoliko postoji – samo jedan iz rulje sitnih kriminalaca što žive u pećinama i uznemiravaju pokojeg trgovca ukoliko je dovoljno budalast da luta putevima po noći. Vi nemate čega da se pribojavate od takvog stvorenja.“

„U to nisam ni sumnjao, da-rem. Spomenuo sam ponovo njegovo ime samo zato što gradom kolaju priče među poslugom, neizostavno naduvane priče...“

„Preterivanje kenjkavih trgovaca koji izmišljaju pljačke samo kao izgovor da utaje dobit od mojih poreznika“, rekao je mandarin.

„Bez sumnje“, obazrivo je odvratio doktor. „Ali smo svi bili vrlo zadovoljni, uprkos svemu – naši železnički inženjeri, moj prijatelj Delamer...“

„Trgovac sapunom?“

„Alkalima, da-rem. Bavi se proizvodnjom alkalnih kristala. Bili smo vrlo zadovoljni što će, kako smo čuli, major Lin sa svojim trupama uskoro poći u pohod na razbojnike u Crnim brdima.“

„Major Lin naše carske vojnike vodi na razne vrste vežbi. Povremeno te vežbe budu marševi u Crna brda. Ukoliko major Lin i njegove trupe na svom putu nabasaju na prestupnike, siguran sam da će izvršiti svoju dužnost i uhapsiti ih – ali nema ni govora o nekakvom pohodu na razbojnike. Za tako nešto bih

dao ovlašćenje samo kad bi postojao problem s razbojnicima, koji, kao što rekoh, nemamo.“

„Napad na povorku mazgi gospodina Delamera u aprilu...“

„Vrlo je nesrećan slučaj. Prestupnički i lupeški čin koji me tera na stid. Tražio sam da se stvar ispita i nekoliko seoskih prestupnika je otkriveno i kažnjeno.“

„A palo je i nekoliko glava.“

„I pravda je zadovoljena. A to nije bilo delo mitskog Čeličnog Čoveka Vanga.“

Mandarin je skrenuo pogled, a usta su se oblikovala u širok osmeh. Doktor Erton se uposlio oko svoje lule. Mandarin se nasmejao i nagnuo napred da blago potapše doktora po bedru. „Ne brinite, dragi moj dajfu. Vi i vaši prijatelji moji ste gosti, gosti ste cara i carice-udovice. Nećemo više govoriti o banditima i pljačkanju vozova. Recite mi, kakve mi vesti donosite o samoj železničkoj pruzi? Da li radovi dobro napreduju?“

Erton je osećao težinu krupne šake na unutrašnjoj strani bedra, hladnoću prstena od žada ispod tkanine svojih pantalona. Nije se dao uznemiriti. Shvatao je da za Kineze fizički dodir predstavlja gest bliskosti, znak prijateljstva između dva džentlmena. Pomislio je na Linove žustre vojnike kako se drže za ruke dok šetaju gradom kad nisu na dužnosti, ponekad čak i na dužnosti. Neki od Ertonovih kolega misionara ishitreno su osuđivali i najnaivnije ispoljavanje naklonosti kao začetak bluda. Ne prvi put je pomislio koliko bi se istinska vera lakše širila kad oni koji je upražnjavaju ne bi bili tvrdokorni. Nije smatrao sebe previše osećajnim čovekom, ali je voleo da o sebi misli kao o tolerantnom humanitarcu. Kao lekar saosećao je sa krhkošću ljudskog tela i nije imao sklonosti da oštro osuđuje druge zbog njihovih sitnih grehova i navika. S druge strane, kao Škot, više bi voleo da mandarin drži ruke k sebi. S obzirom na to da se u profesionalnom svojstvu postarao za nekoliko mandarinovih konkubina, javila mu se nedostojna slika punačkih i sigurno

daleko privlačnijih bedara koje je ova ista ruka još nedavno stiskala. S naporom se vratio na temu razgovora.

„Železnica, da-ren? Zaista. Naravno, od gospodina Fišera iz logora ćete dobiti daleko iscrpniji izveštaj, ali kada sam pre nekoliko dana odjahao do gradilišta, sve je vrvelo kao u košnici. Temelji mosta se liju u koritu reke dok mi razgovaramo, a verujem da jedna geodetska ekipa upravo istražuje najbolju lokaciju za tunel koji bi prolazio kroz Crna brda.“

„Kada će veza s glavnom trasom do Tjencina biti završena?“

„Za nekoliko meseci. Gospodin Fišer mi kaže da je vrlo zadovoljan svakom pomoći sa vaše strane i da nije imao gotovo nikakvih problema sa seljacima čiju je zemlju trebalo otkupiti za izgradnju trase. Nadam se da su seljaci za to dobili adekvatnu nadoknadu.“

„Vaša kompanija je bila više nego velikodušna“, odgovorio je mandarin.

„Drago mi je što to čujem“, reče doktor. „Čuo sam da seljaci ponekad umeju da budu vrlo sujeverni kada je u pitanju sav napredak koji mi stranci donosimo. Znaite, zviždanje, huktanje, lokomotive iz kojih izbija dim, nepoznato zujanje šina. Zli duhovi koje im donose strani đavoli. Zar nisam u pravu, da-ren?“

Mandarin se nasmejao – neobično kreštav smeh za čoveka punije građe. Pomerio je ruku s doktorove noge i odmahnuo lepezom.

„Prvo razbojnici, sad duhovi! Siroti dajfu, u kako opasnom svetu živite! Dragi moj doktore, zar stvarno marimo u kakve gluposti veruje neuka svetina? Popijte malo čaja. Mislite na bogatstvo i napredak koje će doneti čuda vaše civilizacije.“

Doktor se smejaao zajedno s mandarinom.

Oprostite, da-ren, ali ja ponekad istinski brinem. Sve je to rekla-kazala. Morate nas izviniti. Mi smo stranci u neobičnoj zemlji te se zabrinemo kada slušamo o...“

„Razbojnicima i duhovima!“